

Mae Casgliad y Gwasanaeth Cenedlaethol Cymru, (1947-61/63) a grëwyd gan Age Cymru Dyfed,
wedi'i wneud yn bosib diolch i Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol.

Dyddiad y cyfweiliad: Chwefror 2026

Lleoliad: Aberystwyth

Cyfwelydd: Neil Davies

Camera: Hugh Morgan

Lionel Madden,

Oedran: 87 blwydd oed

O Aberystwyth, Ceredigion.

Y Llu Awyr Brenhinol,

1956 | 1958

“Roeddwn i'n cael fy adnabod fel 'Y Bachgen Ystafell Dun’”

Methodoleg: Casglwyd stori Lionel am ei Wasanaeth Cenedlaethol yn Y Llu Awyr Brenhinol trwy ymweliad i weld Lionel yn eu cartref yng Ngheredigion. Roedd David yn 87 oed ar adeg yr ymweliad.

Mae'r awdur wedi groeswrio atgofion Lionel gyda ffynonellau gwybodaeth ychwanegol er mwyn cael darlun gwell o profiad Lionel fel Milwr Cenedlaethol. Mae'r naratif yn cyd-fynd â dwy fideos o'r cyfweiliad sydd ar gael yn y gasgliad hon.

Cefndir

Ganwyd Lionel yn mis Awst 1938. Priododd rhieni e dwy flynedd ynghynt ac yna wedi symud i bentref Frecheville, maestref o Sheffield, De Swydd Efrog. Arhosodd y teulu yn Frecheville am yr wyth mlynedd nesaf. Roedd ei dad yn Weinyddwr ar y rhwydwaith rheilffyrdd a phan oedd Lionel yn tair oed, galwyd ei dad i wasanaethu yn yr RAF. Roedd yr Ail Ryfel Byd ar ei anterth, a olygai nad oedd Lionel yn yn ei weld yn aml. Dim ond pryd oedd Lionel yn wyth mlwydd oed dechreuodd weld ei dad yn rheolaidd. Ar ôl codi i reng Swyddog Gwarant, cafodd tad Lionel ei ryddhau o'r gwasanaeth yn Y Llu Awyr Brenhinol.

Yna symudodd y teulu ar draws Sheffield ac mae Lionel yn cofio ei fod yn agos iawn at stadiwm Hillsborough, cartref Sheffield Wednesday FC. Mynychodd Lionel ysgol ramadeg King Edward 7th yn Sheffield. Mwynhaodd ei astudiaethau a dangoswyd hyn yn ei gyflawniadau, a arweiniodd at iddo ennill ysgoloriaeth i Goleg Lincoln ym Mhrifysgol Rhydychen. Fodd bynnag, ymyrrodd y Weinyddiaeth Amddiffyn cyn iddo gael y cyfle i fynd i'r Brifysgol.

Ers 1950, pan gyrhaeddodd dynion ifanc 18 oed, roeddent yn agored i gael eu galw i'r fyddin ar gyfer Gwasanaeth Cenedlaethol. Yn 1951, wrth i ymrwymadau dramor fynnu mwy a mwy o adnoddau, gostyngwyd y terfyn oedran i 17. Er gwaethaf y newid hwn, roedd yn parhau i fod yn fwy cyffredin i ddynion ifanc fynd i mewn i Wasanaeth Cenedlaethol yn 18 oed. Fodd bynnag, yn achos Lionel, cafodd ei alw i Wasanaeth Cenedlaethol yn 17 oed.

Nid oedd Lionel yn poeni am y dargyfeiriad i'r RAF, a ohiriodd ei fynediad i Brifysgol Rhydychen.

“Wel, aeth pob bachgen roeddwn i'n ei adnabod yn King Edwards oedd yn mynd i'r Brifysgol drwy'r un peth. Aethon ni i gyd i ffwrdd am Wasanaeth Cenedlaethol, felly dwi' ddim yn meddwl ein bod ni wedi meddwl amdano'n benodol.”

Yn wir, roedd rhai bechgyn o'r farn ei fod yn ddatblygiad cadarnhaol yn eu bywydau.

“Roedd yn eithaf da mewn gwirionedd, oherwydd roedd yn seibiant o waith academaidd cyn i chi ei ailddechrau. Roeddwn i'n ei weld hi'n eithaf da yn y ffordd honno.”

Fel gyda'r rhan fwyaf o ymgeiswyr Gwasanaeth Cenedlaethol, cyrhaeddodd llythyr drwy'r blwch llythyrau yn y pen draw, wedi'i stampio â'r llythrennau swyddogol OHMS (On Her Majesty's Service). Y tu mewn roedd gorchmynion i adrodd i'r Swyddfa Gwasanaeth Cenedlaethol leol. Mae Lionel yn credu bod gan yr adran Gwasanaeth Cenedlaethol drefniant gyda'i ysgol.

“Rwy'n credu bod ganddyn nhw ryw drefniant gyda'r ysgol mewn gwirionedd. Roedden nhw'n gwybod pwy oedd yn gorffen a chyn i mi orffen, cefais fy mhapurau galw i fynd.”

Yng nghwmni rhai o'i ffrindiau ysgol, aeth Lionel trwy'r ffurfioldebau cyn ymuno. Dylanwadodd y broses hon ar gyfeiriad y ddwy flynedd nesaf o'i fywyd.

“Es i am archwiliad meddygol a rhyw fath o gyfweliad. Gofynnodd i mi a hoffwn wneud y cwrs iaith a dysgu Rwsieg, nad oeddwn I eisio wneud. Gofynnodd i mi a oedd unrhyw beth arall yr hoffwn ei wneud, nad oedd. Felly, gofynnodd i mi pa wasanaeth yr hoffwn fod ynddo a dywedais yr RAF.”

O ystyried y dewis a gyflwynwyd i Lionel, sef dysgu'r iaith Rwsieg, roedd cysgod y gwrthdaro â 'Chytundeb Warsaw' yn amlwg ar y pryd. Roedd canol y 1950au yn gyfnod pan, fel rhan o NATO, roedd y Deyrnas Unedig wedi ymrwymo'n gryf i wrthwynebu ehangu Comiwnyddiaeth ar ôl y rhyfel, a ddeilliodd o'r Undeb Sofietaidd.

“Dewisodd rhai I wneud y cwrs iaith, ond o'n i'n meddwl nad oedd cwrs dwys iawn o ddau flynedd o ddysgu Rwsieg yn rhan o fy nghynllun i. Doedd gen i ddim diddordeb ynddo.”

Gwasanaeth Cenedlaethol

“Dechreuais Wasanaeth Cenedlaethol yn mis Mehefin, Gorffennaf neu Awst yn 1956, ac roeddwn i yno am y ddwy flynedd lawn.”

Mae ychydig o ddryswch ynghylch yr union ddyddiad gan nad oes gan Lionel ei gofnodion RAF. Mae'n hyderus yn y ffaith ymunodd â'r gwasanaeth yn 17 oed, a allai awgrymu iddo ymuno yn haf 1955.

Unwaith y penderfynwyd ei fod wedi'i fwriadu ar gyfer yr RAF, rhoddwyd cyfarwyddiadau i adrodd i 'ganolfan dderbyn'. Yng nghas Lionel, RAF Cardington, Swydd Bedford, oedd hynny. Yma, rhoddwyd i'r recriwtiaid wisg a'u sefydlu yn y gwasanaeth. Yna, cawsant eu dyrannu i ysgol hyfforddi benodol a oedd yn barod i ddechrau cwrs newydd i Filwyr Cenedlaethol. Roedd y sefydlu yn cynnwys croeso mae llawer o recriwtiaid Gwasanaeth Cenedlaethol yn ei gofio.

“Dim ond ‘kitting out’ am wythnos oedd o. Doedd hynny ddim byd mewn gwirionedd, heblaw cael ein linelli lan a gweiddi arno! Yna dywedon nhw wrthym ble roedden ni'n mynd i profi 'Square bashing'. Es i Wilmslow.”

RAF Wilmslow

Adeiladwyd yr orsaf ar ddechrau'r Ail Ryfel Byd yng ngogledd-orllewin Lloegr, yn Swydd Gaer. Roedd yn gartref i Ysgol Hyfforddi Recriwtiaid rhif 4. Roedd yr ysgol yn gyfrifol am feithrin ymdeimlad o ddisgyblaeth filwrol, addysg a gwybodaeth weithdrefnol i newydd-ddyfodiaid. Yn ei hanfod, dros y gwrs 8 wythnos, gan droi sifiliaid yn Awyrenwyr, yn deilwng o ymuno â sgwadronau gweithredol yr RAF unrhyw le yn y byd.

Photo taken by Corp D.I. Frank Arnall

Y brif giât yn RAF Wilmslow. Cyrhaeddodd Lionel y giât hon yn 1955, i ddechrau taith Gwasanaeth Cenedlaethol. Sylwch ar yr Heddlu yn goruchwyllo Gwarchodlu'r RAF.

Llun gan Wilmslow.org.uk

Roedd cyrraedd am hyfforddiant sylfaenol yn gam mawr yn nhaith Milwyr Cenedlaethol. Dyma oedd yr RAF 'go iawn' a lle dechreuodd y busnes difrifol o droi sifiliaid yn filwyr. Nid oedd cyfle i werthfawrogi'r ardal leol.

“Hyd y gallaf gofio, roedd yn 8 wythnos. Cawsom ein gorymdeithio i mewn ac allan!”

Darganfu Lionel nad oedd ‘Square bashing’ mor ddigalon ag sut mae rhai recriwtiaid yn ei gofio. Roedd yn sylwgar ac yn chwilfrydig am agweddau ar ymddygiad a dull y rhyngweithiadau, rhwng ei gyd-recriwtiaid a'r Hyfforddwyr. Wedi'r cyfan, roedd yr ysgol hyfforddi yn gymysgedd o ddiethriaid wedi ymgynnull o bob rhan o'r wlad.

“Wel, mae gen i ddiddordeb yn yr iaith Saesneg. Y noson gyntaf o bod yn y llety, daeth y Corporal i mewn ac siaradodd yr iaith Saesneg fel nad wyferioed wedi'i chlywed o'r blaen.

Dysgais fwy o eirfa newydd yn yr hanner awr a roddodd i ni, nag yr oeddwn wedi'i adnabod mewn 18 mlynedd. Roedd yn anhygoel!”

Gwnaeth iaith y Corporaliaid argraff fawr ar yr academydd ifanc.

“Roeddwn i wir wedi fy argraffu. Bydd e'n gweiddi, fe wnaeth e ffraeo a dod i fyny gyda'i wyneb wrth eich ymyl wyneb chi- a'r math yna o beth.”

Nid oedd Lionel wedi'i boeni gan y croeso. Mewn gwirionedd, mae'n gwbl bosibl bod yr hyfforddwyr wedi sylwi ar ei ymddygiad tawel a hyderus.

“Nid oedd yn hir cyn iddyn nhw sylweddoli'r ffaith fy mod i wedi cael llawer o raddau TGAU. Bydd nhw'n arfer sgrechian arna i 'Faint o raddau TGAU sydd gen ti?' Byddwn i'n dweud “14 Corporal!”

Daeth gallu academaidd Lionel yn bwynt ffocws i'r Hyfforddwyr.

“Wrth gwrs, popeth y byddwn i'n ei wneud yn anghywir, roedd nhw bob amser yn dweud, ‘14 TGAU ac ni allwch chi wneud hyn ac hyn!’”

Daeth hyn yn ffynhonnell hiwmor i Lionel ac i'w gyd-recrwtiaid. Efallai iddo eu helpu i gyd-dynnu ac ymdopi â llymder disgyblaeth filwrol gyda'i gilydd. Nid aeth y ffurf uniongyrchol hon o siarad a'r ffocws arno'i hun boeni Lionel. Nid oedd wedi synnu'n llwyr, gan ei fod wedi clywed geiriau tebyg cyn iddo ymuno.

“Roedd o jest yn wahanol. Dywedodd fy nhad wrthyf y byddwn i'n gweld ochr wahanol o fywyd ac roedd yn iawn. Roeddwn i ddim yn poeni amdano. Doedden nhw ddim yn mynd I taro fi na dim byd.”

Mewn gwirionedd, roedd ffocws y Corporal ar allu academiaidd a chyflawniadau Lionel wedi ei amlygu braidd. Daeth yn gymeriad poblogaidd ymhlith ei gyd-recrwtiaid.

“Daeth yr sylw yn drysor go iawn, oherwydd roedd yr holl ddynion eraill yn meddwl bod hyn yn wych. Roedden nhw i gyd yn ysgrifennu at eu gwraedd a'u cariadon eu bod nhw wedi cwrdd â'r boi rhyfedd hwn, a oedd wedi cael yr holl TGAU hyn.”

Ystafell farics nodweddiadol a oedd yn gartref i Filwyr Cenedlaethol yr RAF yn y 1950au. Mae hon yn debyg, os nad yn union yr un fath, i'r ystafell y lletywyd Lionel ynddi yn ystod yr hyfforddiant.

Llun gan www.midcenturychap.com

Mae rhai argraffiadau o'r amser a dreuliodd yn RAF Wilmslow wedi aros gyda Lionel.

“Dy chi'n gwneud pob dim mor gyflym. Dy chi'n gorymdeithio ac yna mae gennych chi pump munud i newid mewn i wisg corfforol. Dy chi'n rhuthro i mewn ac allan, mewn ac allan. Gyda'r nos, bydd chi'n treulio'r holl amser yn sgleinio.

Roedd e'n iawn. Mae 'Square bashing' yn un o'r pethau hynny rydych chi jest yn dioddef. Ar ôl hynny, mae'n eithaf gwahanol.”

Fodd bynnag, fe wnaeth ei ddioddef ac nid oedd yn hir cyn i'r 8 wythnos ddod i ben.

“Dangosais na allwn i drin reiffl na Gwn Bren- neu rywbeth defnyddiol- felly nid oeddent yn mynd i'm hanfon i rywle ofnadwy fel Cyprus ar y pryd. Roedd rhaid i mi benderfynu pa fath o hyfforddiant roeddwn i eisiau. Doedd ganddyn nhw ddim syniad beth i'w wneud â mi mewn gwirionedd. Felly, dywedais fy mod i eisiau bod yn Glerc. Deuthum yn 'Glerc Cynnydd'.”

Postiwyd Lionel i'r orsaf gyda'r rôl o hyfforddi'r genhedlaeth nesaf o Glercod a fyddai'n cefnogi'r weinyddiaeth bwysig a oedd yn caniatáu i'r RAF weithredu.

“Es i am hyfforddiant crefft mewn lle ger Henffordd, Credenhill.”

Hyfforddiant crefft

Yn 1955, roedd y brif ysgol ar gyfer hyfforddi awyrenwyr a menywod mewn dyletswyddau gweinyddol wedi'i lleoli yn RAF Credenhill, Swydd Henffordd. Wedi'i lleoli ar gyrion gorllewinol dinas Henffordd, roedd RAF Credenhill yn orsaf nad oedd yn hedfan ac yn gartref i amrywiaeth o ysgolion hyfforddi a staff parhaol.

Bydd angen l'r recriwtiad a fyddai'n cael eu bwriadu ar gyfer dyletswyddau 'Clerc Cynnydd' cael addysg bellach mewn mathemateg, graffiau ac ystadegau. Cynlluniwyd y cwrs hyfforddi yn Credenhill i ddod â'r Clercod newydd i fyny i'r safon ofynnol iddynt ddod yn weithredol.

Roedd e hefyd yn cyfle i ddysgu sgil newydd.

“Dysgais Deipio ‘cyffwrdd’, a ddaeth yn eithaf defnyddiol yn ddiweddarach. Daeth yn Deipiwr cyffwrdd eithaf rhesymol.”

Roedd bywyd yn RAF Credenhill yn llai cyfyngol, a chaniatawyd i'r Hyfforddeion adael yr orsaf, i ymweld â'r ardal leol. Roedd hwn yn ryddid a fwynhaodd Lionel ac rhoddodd cyfle iddo archwilio'r ardal leol.

“Mwynheais y rhyddid. Doedd e ddim fel ‘Square bashing’. Ar y penwythnos roeddwn i'n arfer mynd allan a mynd ar daith bws. Roedd yn anhygoel. Es i'r Eglwys Gadeiriol ac yn y blaen.”

Daeth Henffordd yn arwyddocaol yn diweddarach yn ei fywyd.

“Yn ddigon doniol, chwaraeodd Henffordd ran fawr yn fy mywyd yn ddiweddarach. Fyddwn i ddim wedi gwybod hynny bryd hynny. Edrychais o gwmpas yr Eglwys Gadeiriol. Yn ddiweddarach mewn bywyd, pan oeddwn i yn Aberystwyth roeddwn i'n gweithio yn y Llyfrgell Genedlaethol. Roeddwn i'n arfer teithio'n rheolaidd i Eglwys Gadeiriol Henffordd, oherwydd roedd ganddyn nhw'r casgliad llyfrau cadwyn rhyfeddol.”

Mae'n ddangos bod taith Gwasanaeth Cenedlaethol Lionel wedi dechrau agor ei orwelion, ac roedd yn sicr yn gwerthfawrogi dod i adnabod y rhan benodol hon o'r wlad.

“Ers hynny, mae Henffordd wedi bod yn agos at fy nghalon.”

Efallai nid cymaint yr ochr o'r RAF, ond yn hytrach y cyfle a roddodd y profiad iddo.

“Wnes i ddim mynd allan i edrych ar Credenhill eto!”

Wrth feddwl yn ôl am y cwrs hyfforddi, gall gofio rhywfaint o gynnwys y cwrs a sut roedd y dosbarthiadau'n wahanol i RAF Wilmslow.

“Treulion ni lawer o amser yn teipio ac yn dysgu rheoli swyddfa, a oedd yn ddefnyddiol. Wrth gwrs, y bobl oedd yn ei wneud oedd fy math i o bobl. Roedden nhw wedi arfer â llyfrau a darllen.”

Unwaith y cymhwysodd Lionel fel 'Clerc Cynnydd', cafodd ei bostio i orsaf weithredol. RAF Conningsby yn Swydd Lincoln oedd hwn. Daeth i'r amlwg y byddai'n treulio gweddill ei Wasanaeth Cenedlaethol yn Conningsby.

RAF Conningsby

Mae'r orsaf wedi'i lleoli fwy neu lai yng nghanol sir Lincolnshire. Er bod cynlluniau i adeiladu'r orsaf cyn yr Ail Ryfel Byd, fe'i hagorodd mewn gwirionedd ym 1940. Chwaraeodd ran fawr yn y rhyfel ac mae wedi aros yn ganolog i weithrediadau hedfan yr RAF hyd heddiw, gan oroesi toriadau amddiffyn dro ar ôl tro.

Pan gyrhaeddodd Lionel, roedd yr orsaf yn rhan o strwythur gorchymyn grŵp rhif 3 yr RAF. Drwy gydol 1956 roedd gwaith mawr yn cael ei wneud ar y rhedfa i baratoi ar gyfer dyfodiad yr awyren o'r radd flaenaf a fyddai'n rhan o ataliad 'V-bomber' yr RAF. Ar y pryd, y prif awyren a oedd yn gweithredu o'r maes awyr oedd y Canberra, a adeiladwyd gan English Electric. Yn y pen draw, byddai sgwadron o fomwyr asgell delta Avro Vulcan yn cyrraedd.

Map o Brydain, yn dangos ble treuliodd Lionel y rhan fwyaf o'i Wasanaeth Cenedlaethol a ffotograff o fomiwr RAF Canberra o'r 1950au.

Lluniau gan Wikipedia and RAF Museum Facebook page

Fodd bynnag, ni chafodd Lionel ei bostio i sgwadron oedd yn gweithredu awyrennau. Yn lle hynny, cafodd ei bostio i adran Cludiant Mecanyddol (MT) yr orsaf.

“Fi oedd y Clerc i’r adran Cludiant Mecanyddol. Doeddwn i ddim yn ymwneud â’r awyrennau o gwbl. Roedd hynny’n ddiddorol, oherwydd treuliais weddill fy Ngwasanaeth Cenedlaethol mewn ‘Billet’ gyda Gyrwyr.”

Canfu Lionel ei hun mewn sefyllfa debyg i’r cwrs hyfforddi sylfaenol, yn y ffordd ei fod yn berson academaidd ei feddwl, yn byw ymhlith dynion oedd yn ymwneud â gwaith ymarferol yn bennaf.

“Roeddwn i wedi fy ynysu yn yr ystyr hwnnw, ond roedd yn iawn.”

Amlygwyd y tebygrwydd i’w brofiad yn RAF Wilmslow eto gan ddigwyddiad y mae’n ei gofio.

“Ar un achlysur nodedig profais fy ngwerth i’r bois yn y ‘billet’. Aeth pedwar ohonyn nhw allan mewn car RAF a’i falu’n ddarnau. Roedd rhaid iddyn nhw ysgrifennu hanes yr hyn a ddigwyddodd, ond wrth gwrs, doedd ddim un ohonyn nhw’n gallu ysgrifennu brawddeg naratif! Felly, trodd pawb ataf fi. Arddweisiais iddyn nhw ac dwi ddim yn gwybod beth oedd y swyddog yn ei feddwl pan welodd e, oherwydd rwy’n siŵr ei fod yn gwbl amhriodol. Ond rwy’n credu ar ôl hynny eu bod nhw wedi ystyried i fel rhyw fath o berson defnyddiol.”

Wrth gwrs, roedd gan Lionel rôl swyddogol i’w chwarae yn y gwaith o redeg adran ‘MT’ yr orsaf yn esmwyth. Mae’n gallu cofio’n dda iawn ac egluro’r hyn yr oedd gofyn iddo ei wneud yn rheolaidd.

“Roedd adeilad a oedd yn adeilad y ‘MT’, wrth yr hangarau a’r gweithdai. Roedd y rhan fwyaf o yrwyr y lorïau yn sifiliaid. Roedd eu hystafell orffwys yn adeilad y ‘MT’. Roedd yna Swyddog Peilot oedd yn gyfrifol am y ‘MT’ yn yr adeilad hefyd ac roeddwn i’n eithaf agos ato. Roedd y gyrrwyr a’r ‘NCOs’ yn symud i mewn ac allan.”

“Roeddwn i’n gyfrifol am ffeilio. Daeth llawer o ffurflenni o Reolaeth y Bomwyr, ac roedd rhaid i rywun eu llenwi, a fi oedd y person na’. Gwelais dipyn o’r Swyddog oherwydd roedd rhaid i mi wirio gydag ef ei fod yn hapus gyda’r hyn roeddwn i’n ei ddweud wrth Reolaeth y Bomwyr.”

Roedd y ‘Clerc Cynnydd’ yn olwyn hanfodol wrth redeg yr adran a gall Lionel gofio achlysuron pan fyddai problemau’n codi.

“Ar un achlysur dywedon nhw mewn gwirionedd nad oedden nhw’n cydnabod ein bod ni yn y Reolaeth Bomwyr. Aeth ein Rhingyll Hedfan yn wallgof am hyn. Dwi gallu ei gofio’n gweiddi am y peth. Ysgrifennais nodyn iddyn nhw i esbonio bod rhaid ei fod wedi’i gymysgu ac yn y blaen. Yna, fe ddaeth o hyd i problem gyda hynny hefyd. Dyna bennod!”

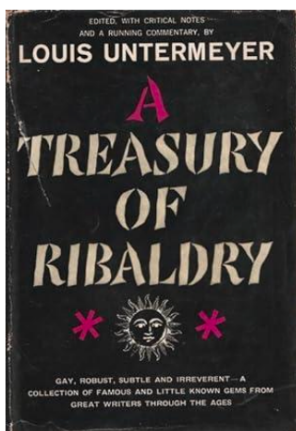
Fideo Cyfweiliad cyntaf yn beni ac fideo cyfweiliad 2 yn ddechre

Wrth i amser fynd heibio, ymgartrefodd Lionel i drefn bywyd yr orsaf ac yn y pen draw daeth o hyd i amser i ddilyn ei ddiddordeb mewn darllen.

“Roedd llyfrgell eithaf da yn yr orsaf. Nid oedd y Swyddog Addysg oedd yn gyfrifol amdani gyda diddordeb mewn fo. Felly, treuliais gryn dipyn o fy amser yn y llyfrgell yn trefnu pethau. Roeddwn i’n arfer dod o hyd i’r eitemau mwy diddorol a fyddai’n apelio at bobl.”

Roedd ymdrechion Lionel yn y llyfrgell yn rhoi siawns iddo rannu ei angerdd dros lyfrau ac annog ei gydweithwyr i ddarllen.

“Dw i’n cofio bod rhywbeth a ddaeth allan ‘Trysorfa o Ribaldry’. Doedd ddim un ohonyn nhw’n gwybod beth oedd ystyr ‘Ribaldry’, ond fe wnes i gael nhw’n heidio i’r llyfrgell i edrych arno. Roedd hynny’n eithaf da. Dwi’n credu mai Louis Untermeyer oedd enw’r Awdur. (Cyhoeddwyd 1957).”

Llwyddodd Lionel i annog ei gydweithwyr i ddarllen.

Roedd galw mawr am y cyhoeddiad hwn o 1957 gan yr Awdur a'r Bardd Louis Untermeyer. “Dyna oedd y llyfr mwyaf poblogaidd a gefais erioed”

Delwedd trwy garedigrwydd ‘Abe books’

Yn ogystal â darllen, roedd Lionel yn cael ei ddenu at Griced.

“Roedd gen i ddiddordeb mawr mewn Criced hefyd, ac roeddwn i’n arfer mynd i wylio Swydd Efrog. Roedd gen i lyfr sgoriau mawr roeddwn i’n arfer ei lenwi.”

Mae gan bob un o'r 3 cangen o'r lluoedd arfog draddodiad o chwarae chwaraeon cystadleuol. Hyd heddiw, mae comanderiaid yn annog personél i gymryd rhan mewn chwaraeon tîm ar bob lefel, o adrannau unigol i'r timau 'Tri' gwasanaeth. Boed yn cynnwys chwarae, cynorthwyo neu gefnogi, mae amser yn cael ei neilltuo ar gyfer chwaraeon.

“Roedd gennym glwb criced. Aethon ni allan i drefi a phentrefi cyfagos yn chwarae criced a chefais fy nghofrestru'n gyflym yn hynny, fel y sgoriwr.”

Mae gan Lionel rai atgofion penodol o'i ymwneud â thîm criced yr orsaf. Rhoddodd un gêm benodol atgof hyfryd iddo o wyliau plentyndod.

“Ar un achlysur aethon ni i Skegness, i chwarae yn erbyn y tîm criced. Aethom i mewn i'r maes ac y funud gwnaethon ni yrru i mewn, roeddwn i'n gwybod fy mod i wedi bod yno o'r blaen. Roedd yn faes trawiadol iawn. Roedd ganddyn nhw fwrdd sgôr gwych. Es i fyny ac edrych arno ac y tu ôl iddo roedd tŷ gwestai, lle roedden ni wedi aros fel teulu. Roedden ni wrth ein bodd bod ffenestr ein hystafell yn edrych allan ar y ddaear. Roedd hwnnw'n brynhawn diddorol iawn.”

Yn 1957, roedd RAF Coningsby yn orsaf weithredol brysur. Roedd yn ased sylweddol i'r Llu Awyr Brenhinol, gan fod y genhadaeth i atal ymosodedd gan luoedd cyfun yr Undeb Sofietaidd ar ei hanterth. Roedd Lionel wedi'i amgylchynu gan sŵn peiriannau jet ac arogl nwy awyrennau, ond ychydig o ystyriaeth a roddodd i'r darlun ehangach. Mae'n egluro pam.

“Mae'n rhaid i chi gofio, i rywun fel fi a chafodd ei geni yn 1938, fy mod i wedi byw gyda rhyfel drwy gydol fy mhentyndod. Aeth fy nhad i'r Fyddin pan oeddwn i'n 3 blwydd oed. Dwi'n cofio ein bod ni i mewn ac allan o'r lloches cyrch awyr fendigedig hon. Cafodd Sheffield ei ymosod arni'n drwm. Ar ôl y rhyfel, roeddwn i'n pasio safleoedd bomiau drwy'r amser. Roedd craterau ym mhobman. Mae'n debyg bod rhyfel yn bresennol bob amser. Dwi'n meddwl bod pobl wedi dod i arfer â rhyfel. Dwi'n cofio bod ein cymydog drws nesaf wedi priodi dyn o'r llu awyr ac roedd e wedi priodi mewn lifrai. Roedd rhyfel yn rhan o'r golygfeydd.”

Roedd yna achlysur od pan ddaeth realiti'r hyn oedd yn digwydd o'i gwmpas â pheryglon hedfan 'bomwyr V' ar y pryd i'r amlwg. Yn aml, byddai damweiniau awyrennau'n gorffen mewn trychineb ac roedd y damweiniau hyn yn cyffwrdd â'r staff a oedd yn gweithio yn yr orsaf.

“Ar yr un achlysur hwn, fe wnaeth un ohonyn nhw (awyren), wn i ddim a oedd yn un o'r Vulcans, ddamwain. Lladdwyd un o'r Swyddogion yr oeddem yn eu hadnabod yn dda. Aethon ni i gêm griced yn fuan ar ôl a dywedodd un o'r Swyddogion, 'Rydyn ni'n teimlo braidd yn isel, wyddoch chi, gyda'r 'prang' y diwrnod o'r blaen.' Roedd yn un o'r Swyddogion yr oeddem yn eu hadnabod yn dda, ond dyna chi.”

Yn anffodus, yn ystod cyfnodau datblygu a gweithredol hanes hedfan bomwyr yr Avro Vulcan, collodd yr RAF nifer sylweddol o griw mewn damweiniau awyr. Mae'n bosib iawn bod Lionel yn cofio un o sawl damwain angheuol.

Er bod Lionel yn cael ei gyflogi mewn rôl weinyddol, yn gyffredin â'r rhan fwyaf o awyrenwyr, ar wahanol adegau drwy gydol y flwyddyn roedd yn ofynnol iddo ymgymryd â dyletswydd gwarchod gorsaf. Roedd y rhan fwyaf o benwythnosau'n rhydd, oni bai ei fod ar ddyletswydd gwarchod neu fod gweithrediadau hedfan yn atal personél rhag gadael yr orsaf. Ni anwybyddodd y ffaith bod cymaint o bersonél yn absennol ar benwythnos Lionel ac fe fyfyridd ar yr anomaledd hwn. Ni chymerodd yn hir iddo ddatblygu damcaniaeth i esbonio'r drefn o ddydd Llun i ddydd Gwener.

“Doeddwn i byth yn gallu deall ein bod ni'n cael gwybod yn gyson bod yn rhaid i ni fod yn ymwybodol o'r bygythiad gan y gelyn, sef Rwsia, a bod rhaid i ni fod yn wylidwrus. Yna, roedden ni'n mynd i ffwrdd yn y bysiau hyn bob penwythnos! Roedd hynny i arbed arian wrth gwrs. Doedd dim rhaid iddyn nhw roi dognau i chi na dim byd. Roedd y rhesymeg yn gwbl ddrislyd.”

“Wrth i amser fynd heibio, dechreuon ni ddeall y byddai Gwasanaeth Cenedlaethol yn dod i ben. Cafodd pobl oedd mewn rhai diwydiannau, fel y diwydiant ceir, eu rhyddhau ar ôl tua 18 mis.”

Ni wnaeth Lionel lawer o ffrindiau agos, ond mae'n cofio grŵp o 4 o awyrenwyr, gan gynnwys ef ei hun, a oedd yn rhannu mwy yn gyffredin nag eraill. Efallai bod ei waith yn yr adran 'MT' yn cael ei werthfawrogi gan ei Swyddog Rheoli, oherwydd bod Lionel wedi negodi budd prin.

“Gan fy mod i'n gweithio mewn cludiant mecanyddol, cefais y Swyddog i gytuno i ni gael ein cludo i'r theatr yn Lincoln. Roedd gennym un o'n gyrrwyr a arferai ein cludo i Lincoln a'n dwyn yn ôl. Roedd hynny'n eithaf da.”

Roedd yr un grwpiau o ffrindiau hefyd yn cymdeithasu ar achlysuron eraill.

“Hefyd, roedd yr un grŵp ohonom yn arfer mynd i dafarn lle roeddent yn gweini prydau gwych. Bob hyn a hyn, pan oeddem yn arbed digon o arian. Dw i'n cofio mai'r Lea Gate yng Nghoningsby oedd ei enw. Roedd yn hyfryd. Dyna oedd un o'r amseroedd braf.”

Rhai lluniau cyfoes o Dafarn y Lea Gate, Coningsby, lle mwynhaodd Lionel a'i ffrindiau brydau blasus ddiwedd y 1950au.

Delwedd trwy garedigrwydd tudalen Blosslyn (Adleisiau o'r gorffennol)ll

Wrth i atgofion Lionel o'i Wasanaeth Cenedlaethol ddod i ben, mae'n cofio ymgymryd â dyletswydd benodol, rhywbeth y mae Milwyr Cenedlaethol eraill yn ei gofio gyda llai o bleser.

“Un o'r cosbau mawr, yn enwedig yn 'Square Bashing' yw eich anfon i'r 'Ystafell Dun'. Os ydych chi wedi tramgwyddo'r Swyddog neu'r NCO, maen nhw'n eich anfon i'r 'Ystafell Dun' fel cosb. Roeddwn i'n cael fy anfon i'r 'Ystafell Dun' yn ddiwedd. Ond roedd yn un o'r pethau roeddwn i'n eu mwynhau'n fawr iawn. Rwyf i wastad wedi mwynhau golchi llestri! Roedd hynny'n chwilfrydedd. Roeddwn i'n cael fy adnabod fel 'Bachgen yr Ystafell Dun'. Roedd yn rhyfedd braidd, ie, ond dyna ni.”

Mae Lionel yn cofio'r atgof penodol hwn gyda gostyngeddrwydd a hiwmor nodweddiadol. Yr 'Ystafell Dun' yw'r ardal yng nghegin Llety'r Awyrenwyr lle roedd y potiau, sosbenni a'r llestri a ddefnyddiwyd i goginio'r prydau bwyd yn cael eu golchi a'u sychu.

Yn mis Gorffennaf 1958 cwblhaodd Lionel ei rwymedigaeth i ymgymryd â 2 flynedd o Wasanaeth Cenedlaethol a chafodd ei ryddhau o'r RAF. Mae'n myfyrio ar ei gyfnod yn y fyddin.

“Doedd gen i erioed unrhyw drafferth, roeddwn i'n eithaf agored i niwed, gan fod i mor ifanc a heb wybod dim. Roedd y math o bethau roedden nhw'n siarad amdan yn gwbl anhysbys i mi. Gan fy mod i wedi cael fy magu mewn teulu Methodistaid cryf, doeddwn i erioed yn yfwr nac yn gamblwr.”

Bywyd ar ôl Gwasanaeth Cenedlaethol

Fel y cynlluniwyd, dychwelodd Lionel i'r byd academiaidd ac yn mis Medi 1958 aeth i Goleg Lincoln ym Mhrifysgol Rhydychen. Dechreuodd y cwrs yn fuan ar ôl iddo gael ei ryddhau. Graddiodd Lionel o Rydychen ac ymhen amser cafodd yrfa hir a llwyddiannus fel Llyfrgellydd a Llyfryddwr. Parhaodd ei gariad at lyfrau drwy gydol ei oes. Yn y pen draw, arweiniodd hyn at gyfnod plerus fel 'Llyfrgellydd Cenedlaethol Cymru', yn gweithio yn Llyfrgell Genedlaethol Cymru, Aberystwyth.

Symud i Gymru

“Roeddwn i'n 34 oed pan ddes i i Gymru. Roeddwn i eisiau bod yn Llyfrgellydd. Yn Rhydychen roeddwn i wedi defnyddio llyfrgell Bodleian, a oedd yn un o lyfrgelloedd gorau y byd. Wnes i cwrdd â Mary pan oedden ni'n gwneud y cwrs Llyfrgell. Priodon ni yn Hull. Yn y pen draw daeth swydd i fyny yn yr Alban, ond cyfarfûm â Phrif Lyfrgellydd o Lundain. Dywedodd wrtha i 'Peidiwch â mynd i'r Alban, ewch i Aberystwyth, a gweld Coleg y Llyfrgellyddiaeth.' Felly, des i i gael golwg, ac roeddwn i wedi fy syfrdanu gan Aberystwyth. Roedd fel paradwys. Roedd Coleg y Llyfrgellyddiaeth yn lle rhyfeddol. Daeth swydd i fyny a chefais i hi. Dyna sut y daethom ni yma. Symudais i'r Llyfrgell Genedlaethol yn ddiweddarach a dyna ni.”

Llyfrgell Genedlaethol Cymru, Aberystwyth, lle parhaodd Lionel gyrfa hir, bleserus a llwyddiannus.

Delwedd trwy garedigrwydd - Wikipedia

Troednodyn

Mae'r adroddiad naratif hwn yn cadw atgofion o wasanaeth i'r genedl, gan ganolbwyntio'n bennaf ar adroddiad o Wasanaeth Cenedlaethol.

Mae'r hanes naratif hwn o Wasanaeth Cenedlaethol, ynghyd â cyfweiliad ar fideo, wedi'i leoli yng nghasgliad Gwasanaeth Cenedlaethol Lionel Madden yn Archif Cyn-filwyr Gorllewin Cymru, gwefan Casgliad y Werin Cymru.

Mae pob hawl, gan gynnwys hawliau cyhoeddi i'r erthygl hon, yn perthyn i Lionel Madden, neu ei fuddiolwr uniongyrchol pe bai'n marw.

Mae hawliau cyhoeddi i ddeunydd gafodd eu defnyddio i gwblhau'r ddogfen hon yn aros gyda'r cyhoeddwr gwreiddiol. Rydym yn diolchgar iawn i'r ffynonellau gwybodaeth canlynol a helpodd adeiladau stori hon:

- www.airshowsresent.com
- www.thunderandlightnings.co.uk
- Wilmslow.org.uk
- Midcenturychap.com
- Wikipedia.com

